

διευθέτηση του καθεστωτικού ζητήματος, στέλνει μία ομάδα αντιπροσώπων με ιδεολογική ανομοιογένεια, φυσικό άλλωστε αποτέλεσμα του μετωπικού χαρακτήρα του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ. Πρόκειται για πρόβλημα το οποίο οπωσδήποτε γνωρίζει και αδυνατεί να αντιμετωπίσει.

Όταν απορρίπτεται τον Αύγουστο 1943 παρόμοια διεκδίκηση υπουργείων από τους αντιπροσώπους του ΕΑΜ στο Κάιρο, δεν είναι δυνατό να γίνει αποδεκτή το Μάιο 1944 στο πλαίσιο πλέον μίας εντελώς διαφορετικής πολιτικής συγκυρίας και ενώ οι βρετανοί έχουν επιλέξει πρωθυπουργό που συσπειρώνει τις αστικές πολιτικές δυνάμεις.

Οι κομμουνιστές αντιπρόσωποι είναι απομονωμένοι σ' ένα αρνητικά επηρεασμένο από τη δολοφονία του Ψαρρού Συνέδριο και υπό πίεση από τους βρετανούς και τους άλλους αντιπροσώπους του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ όπου φαίνεται και η διαφοροποίηση μεταξύ τους. Το αποτέλεσμα είναι να μη θέσουν τους όρους του ΚΚΕ γιατί, όπως εξηγεί ο Σβώλος στον Leeper, καταλαβαίνουν την ανάγκη επίτευξης εθνικής ενότητας. Στην ουσία όμως αποκομμένοι τηλεγραφικά από την ηγεσία του κόμματος με απόφαση των βρετανών και μη θέλοντας προφανώς να αναλάβουν την ευθύνη για την αποτυχία του Συνεδρίου δεν ακολουθούν τις εντολές που έχουν, όπως προκύπτει και από την αντίδραση του ΚΚΕ όταν επιστρέφει η αντιπροσωπεία στην ελεύθερη Ελλάδα.

ΑΠΟ ΤΟ ΛΙΒΑΝΟ ΣΤΗΝ ΚΑΖΕΡΤΑ

Το επόμενο βήμα στις ελληνικές πολιτικές εξελίξεις μετά το Συνέδριο του Λιβάνου είναι ο σχηματισμός Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Ο Γεώργιος και ο Βρετανός πρεσβευτής Leeper επιλέγουν χωρίς δισταγμό τον Γ. Παπανδρέου για τη θέση του πρωθυπουργού ο οποίος διορίζεται στις 24 Μαΐου με Αντιπρόεδρο τον Σ. Βενιζέλο.

Στα τέλη Αυγούστου 1944 συμμετέχουν στην κυβέρνηση από το Κόμμα των Φιλελευθέρων: Θ. Τσάτσος (Οικονομικών και Ανασυγκροτήσεως), Γ. Βασιλειάδης (Εμπορικής Ναυτιλίας), Εμμ. Σοφούλης (Άνευ Χαρτοφυλακίου). Από το Λαϊκό Κόμμα: Π. Ράλλης (Αεροπορίας), Σ. Τσακόπουλος (Άνευ Χαρτοφυλακίου), Δ. Λόντος (Πρόνοιας και Κρατικής Αντιλήψεως), Δ. Χέλμης

(Άνευ Χαρτοφυλακίου). Από το Εθνικό Λαϊκό Κόμμα: Σπ. Θεοτόκης (Επισπισμού). Από το Προοδευτικό Κόμμα Γ. Σακαλής (Άνευ Χαρτοφυλακίου). Από την ΕΚΚΑ: Γ. Καρτάλης (Τύπου και Πληροφοριών). Από τον ΕΔΕΣ: Χρ. Σγουρίτσας (Παιδείας). Από το Δημοκρατικό Κόμμα: Λ. Λαμπριανίδης (Προεδρίας Κυβερνήσεως). Ανεξάρτητος Φ.Δραγούμης (Υφυπ.Εξωτερικών). Ο Γ.Παπανδρέου αναλαμβάνει και τα Υπουργεία Στρατιωτικών και Ναυτικών.

Το κύριο όμως πρόβλημα που προέχει είναι η συμμετοχή του ΕΑΜ σ' αυτή την κυβέρνηση. Το θέμα αυτό παραμένει ανοιχτό και απασχολεί τους Βρετανούς και την κυβέρνηση μέχρι τα μέσα Αυγούστου 1944 όταν το ΕΑΜ αποδέχεται να στείλει αντιπροσώπους. Οι διαπραγματεύσεις υπογραμμίζουν το πρόβλημα συγκρότησης αλλά κυρίως αποδοχής που αντιμετωπίζει αυτή η κυβέρνηση από μεγάλο τμήμα του ελληνικού λαού ενώ πλησιάζει η απελευθέρωση. Παράλληλα με αυτό το μείζον πρόβλημα, ο Παπανδρέου αντιμετωπίζει τις προσωπικές φιλοδοξίες των Ελλήνων πολιτικών που παρεπιδημούν στο Κάιρο οι οποίοι τον θεωρούν επιπλέον υπεύθυνο για την σύλληψη από τους Βρετανούς την εποχή του κινήματος του Απριλίου, του Β. Καραπαναγιώτη πρώην Υπουργού Στρατιωτικών και του επιχειρηματία Πρόδρομου Μποδοσάκη των οποίων ζητούν την απελευθέρωσή .

Ενώ όμως ο Καραπαναγιώτης έχει συλληφθεί στις αρχές Μαΐου μετά από διαταγή του Ανώτερου Στρατιωτικού Διοικητή Μέσης Ανατολής, ο Πρ.Μποδοσάκης και ο εκδότης και στέλεχος του κόμματος των Φιλελευθέρων Δ.Λαμπράκης μεταφέρονται από τους βρετανούς στο Λίβανο όπου τίθενται σε κατ' οίκον περιορισμό μετά από αίτημα του ίδιου του Παπανδρέου να ληφθούν μέτρα εναντίον τους.⁵⁸

Με αυτό τον τρόπο επιδιώκει να εδραιώσει τη θέση του. Στο πλαίσιο αυτό ο Παπανδρέου προτείνει στους Βρετανούς να μην εκτελεστούν οι 18 καταδικασμένοι σε θάνατο για το κίνημα του Απριλίου, από το αρμόδιο ελληνικό στρατοδικείο, εγκαταλείποντας την αρχική του θέση ότι όλες οι ομόφωνες θανατικές καταδίκες πρέπει να εφαρμοστούν. Η απότομη μεταστροφή του οφείλεται στην επισήμανση των Βρετανών ότι οι εκτελέσεις

⁵⁸ Μ.Σπηλιωτοπούλου, Π.Παπαστράτης (σύνταξη) *Χρονολόγιο Γεγονότων 1940-1944....* Τόμος Β', σ.262-263

αυτές θα ενισχύσουν την ήδη ισχυρή αντίδραση στη Βρετανία για το θέμα αυτό με κίνδυνο να υπονομευθεί η ανακοίνωση της πλήρους υποστήριξης του στην οποία έχει αποφασίσει να προβεί η βρετανική κυβέρνηση και η οποία τελικά πραγματοποιείται στα τέλη Ιουλίου.⁵⁹ Η στήριξη του Παπανδρέου για άλλη μία φορά πριν εισέλθει το ΕΑΜ στην κυβέρνηση, εντάσσεται στο πλαίσιο της βρετανικής πολιτικής που εν όψει της απελευθέρωσης και με αφορμή το κίνημα του Απριλίου έχει πλέον εγκαταλείψει όποιους ενδοιασμούς είχε ως προς τη μορφή και την έκταση της επέμβασης της η οποία συνεχίζεται αποκάλυπτη μέχρι και το Δεκέμβριο 1944.

Το γεγονός ότι την πολιτική στήριξης της Κυβέρνησης Εθνικής ενότητας και την πορεία των διαπραγματεύσεων επιβλέπει ο Churchill προσωπικά υπογραμμίζει τη σημασία που αποδίδουν οι βρετανοί στην ειρηνική επάνοδο και την αποκατάσταση της επιρροής τους στην Ελλάδα.

Παράλληλα όμως τηρούν τα προσχήματα μίας πολιτικής συνεργασίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση στο θέμα αυτό. Για το λόγο αυτό ο Leeper εντέλλεται να βρίσκεται σε διαρκή επαφή με τους πρέσβεις αυτών των κρατών στο Κάιρο από τους οποίους να επιδιώξει να υποστηρίξουν τις ενέργειες του.

Το θέμα της συμμετοχής του ΚΚΕ, ΕΑΜ και ΠΕΕΑ στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας προκύπτει όταν μετά το Συνέδριο η ηγεσία των οργανώσεων στην Ελλάδα διαπιστώνει ότι οι αρχικοί όροι της δεν ικανοποιήθηκαν. Κατά συνέπεια τους απαγορεύει να λάβουν μέρος σ' αυτήν αν δεν συμφωνηθεί προηγουμένως ότι ένα τμήμα της κυβέρνησης θα εγκατασταθεί άμεσα στην Ελεύθερη Ελλάδα και δεν διορίσει η ΠΕΕΑ τους υπουργούς στρατιωτικών και εσωτερικών. Ένας επιπλέον όρος είναι να επιλυθεί το συνταγματικό ζήτημα πριν συμφωνήσουν να μπουν στην κυβέρνηση.

Στις αρχές Ιουλίου το ΚΚΕ, ΕΑΜ και ΠΕΕΑ επανέρχονται με τις οριστικές προτάσεις τους. Εκτός από ό,τι έχουν ήδη διατυπώσει ζητούν:

- ο Ζέρβας να σταματήσει τις επιθέσεις εναντίον του ΕΛΑΣ εφαρμόζοντας τη Συμφωνία της Πλάκας του Φεβρουαρίου 1944
- να αποκηρυχθούν δημόσια τα Τάγματα Ασφαλείας

⁵⁹ R11554 F.O.43703 τηλεγράφημα Leeper 542 24 Ιουλίου 1944

-μία προσωπική δήλωση του Γεωργίου, μετά την είσοδο του ΕΑΜ στην κυβέρνηση, ότι θα εφαρμοστεί πλήρως η Συμφωνία του Λιβάνου.

-όλες οι εκτελέσεις μετά το κίνημα του Απριλίου να αποφευχθούν και να δοθεί αμνηστία μετά την συμπλήρωση της κυβέρνησης

-να δοθούν πέντε από τα συνολικά δεκαπέντε υπουργεία στο ΕΑΜ και την ΠΕΕΑ, μεταξύ των οποίων τα Υπουργεία Στρατιωτικών και Εσωτερικών.

Ο Παπανδρέου αντίθετα από ότι πιστεύουν οι Βρετανοί, θεωρεί όλους αυτούς τους όρους εντελώς απαράδεκτους. Για να τερματίσει όμως τις διαπραγματεύσεις, όπως δηλώνει στον Leeper, θέλει να τον στηρίξει η βρετανική κυβέρνηση με δήλωση της ότι σταματά τη βοήθεια προς το ΕΑΜ επειδή είναι αυτό που ευθύνεται για την αποτυχία να επιτευχθεί ενότητα. Επειδή το Foreign Office πιστεύει ότι αν δεν μπει το ΕΑΜ στην Κυβέρνηση η ελληνική πολιτική κατάσταση δεν θα σταθεροποιηθεί, καθιστά σαφές στον Παπανδρέου να αποφύγει να προκαλέσει ρήξη με το ΕΑΜ. Τη θέση αυτή των Βρετανών ο Παπανδρέου γνωρίζει πολύ καλά ήδη από το Συνέδριο του Λιβάνου. Η βρετανική κυβέρνηση καταλήγει τελικά στην απόφαση να περιοριστεί στην άσκηση πιέσεων και να μη διακόψει τις σχέσεις αποσύροντας τους Βρετανούς και Αμερικάνους αξιωματικούς συνδέσμους επειδή λειτουργούν ανασταλτικά απέναντι στα εξτρεμιστικά στοιχεία της οργάνωσης. Όπως εξ άλλου ενημερώνει ο Eden τον Churchill τα εφόδια που στέλνονται στον ΕΛΑΣ είναι τα ελάχιστα δυνατά ώστε να συνεχίσει να συνεργάζεται με τη Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή.⁶⁰

Στις 4 Αυγούστου μήνυμα της ΠΕΕΑ και του ΚΚΕ δηλώνει ότι είναι έτοιμοι να λάβουν μέρος στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας όχι όμως με πρωθυπουργό τον Γ. Παπανδρέου ο οποίος πρέπει να αντικατασταθεί. Το υπουργικό συμβούλιο συζητά το θέμα δια μακρόν και στη συνέχεια ο Παπανδρέου τονίζει στον εκπρόσωπο της βρετανικής πρεσβείας ότι αν τον θεωρούν απαραίτητο ως πρωθυπουργό εξαρτάται από αυτούς να το καταστήσουν σαφές. Το ζήτημα βρίσκεται στα χέρια της βρετανικής κυβέρνησης καταλήγει ο Παπανδρέου. Η βρετανική αντίδραση είναι άμεση και η υποστήριξη στον Παπανδρέου πλήρης. Ο Churchill παρεμβαίνει προσωπικά και σε σημείωμα

⁶⁰ R10612 F.O. 371/43689 Eden προς Churchill PM 44/509, 8 Ιουλίου 1944.

του γράφει χαρακτηριστικά «δεν μπορούμε να στηρίξουμε κάποιον όπως έχουμε κάνει με τον Παπανδρέου και να τον ρίξουμε στους λύκους με τους πρώτους γρυλισμούς άθλιων Ελλήνων ληστών... ή υποστηρίζουμε τον Παπανδρέου, στην ανάγκη ένοπλα όπως έχουμε συμφωνήσει, ή παύουμε να ενδιαφερόμαστε εντελώς για την Ελλάδα».⁶¹

Η έντονη αυτή παρέμβαση δεν δημοσιοποιείται. Η ελληνική κυβέρνηση τηλεγραφεί στην ΠΕΕΑ κάνοντας έκκληση να στείλει τους αντιπροσώπους της στο Κάιρο και την πληροφορεί ότι οι Βρετανοί δεν εγκρίνουν αλλαγή πρωθυπουργού στις παραμονές της απελευθέρωσης.

Η απόφαση του ΕΑΜ να λάβει μέρος στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, έστω και με την προϋπόθεση να αντικατασταθεί ο Παπανδρέου, βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την αρχική απόφαση του το φθινόπωρο του 1941 να συγκροτήσει μετά την απελευθέρωση κυβέρνηση αποκλειστικά του ΕΑΜ. Αυτή η μετατόπιση του ΕΑΜ από την αρχική του θέση δε διαφεύγει της προσοχής των βρετανών και του Παπανδρέου οι οποίοι βρίσκονται σε πλεονεκτική σχέση έχοντας συσπειρώσει την αστική πολιτική ηγεσία στο Συνέδριο του Λιβάνου και εκμεταλλευτεί μία σειρά από τακτικά λάθη της ηγεσίας του ΚΚΕ, ΕΑΜ και ΠΕΕΑ. Το πρόβλημα της συμμετοχής στην κυβέρνηση συζητείται εκτενώς στην ηγεσία του ΚΚΕ και του ΕΑΜ, ενώ τα μέλη της ΠΕΕΑ που δεν είναι κομμουνιστές έχουν ήδη εκδηλωθεί υπέρ της συμμετοχής και πιέζουν προς αυτή την κατεύθυνση. Η κομμουνιστική ηγεσία, που, όπως σ' όλες τις σημαντικές αποφάσεις έχει τον αποφασιστικό λόγο, έχει αντιληφθεί ότι η Σοβιετική Ένωση δεν υποστηρίζει την ΠΕΕΑ ενώ ο πρεσβευτής της στο Κάιρο Νονίκον τους έχει συμβουλεύσει να μπουκ στην κυβέρνηση. Ενώ διαρκούν οι διαπραγματεύσεις έρχεται στα τέλη Ιουλίου 1944 στο Γενικό Επιτελείο του ΕΛΑΣ μία Σοβιετική Στρατιωτική Αποστολή υπό τον συνταγματάρχη G. Ρορον,⁶² η πρώτη επαφή του ΚΚΕ με τη Μόσχα από την αρχή του πολέμου.

Στις 2 Αυγούστου ο Ρορον και ο πολιτικός σύμβουλος της Σοβιετικής Αποστολής ταγματάρχης Τζερνίκον έχουν μία μακρά συνάντηση με τα μέλη του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΕ. Δεν τηρούνται πρακτικά και δεν είναι

⁶¹ R12782 F.O.371/43734 Παρατήρηση Churchill M924/4 6 Αυγούστου 1944.

⁶² Δ.Χατζής, *Η Νικηφόρος Επανάσταση που χάθηκε (1941-1945)* Μέρος Δεύτερο, Παπαζήσης, Αθήνα, 1978 σ.478-479.

γνωστό τι συζητήθηκε. Αυτή η συνάντηση και τουλάχιστον άλλη μία που ακολουθεί, πρέπει να έπεισε την κομμουνιστική ηγεσία να εγκαταλείψει τους τελευταίους ενδοιασμούς της και να λάβει μέρος χωρίς όρους στην κυβέρνηση.

Αν η άφιξη του Ρορον έχει σχέση με την είσοδο του ΕΑΜ στην Κυβέρνηση τότε αυτή η επέμβαση σχετίζεται άμεσα με τη μυστική Αγγλο-σοβιετική συμφωνία για τα Βαλκάνια σύμφωνα με την οποία η Βρετανία θα έχει κυρίαρχο ρόλο στην Ελλάδα και η Σ. Ένωση στη Ρουμανία. Όταν το ΚΚΕ αποφασίζει να μπει στην κυβέρνηση δεν γνωρίζει την ύπαρξη αυτής της συμφωνίας και ενεργεί σύμφωνα με τις πολιτικές εκτιμήσεις του για τη δεδομένη συγκυρία. Είναι όμως πολύ πιθανό ότι στο θέμα ακολουθεί και τη συμβουλή της Μόσχας.

Έχοντας αποφασίσει να μην καταλάβει την εξουσία και όταν μετά από παρατεταμένες διαπραγματεύσεις κατά τη διάρκεια των οποίων σχεδόν κανείς από τους όρους του δεν γίνεται δεκτός, το ΚΚΕ επιλέγει να μπει στην κυβέρνηση επειδή προφανώς πιστεύει ότι μετά την απελευθέρωση το ΕΑΜ θα εξακολουθήσει να είναι η μεγαλύτερη οργάνωση και θα μπορεί να διαπραγματευθεί από θέση ισχύος. Στις 2 Σεπτεμβρίου ορκίζονται υπουργοί της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας τα μέλη του ΕΑΜ: Αλ.Σβώλος (Οικονομικών), Ν.Ασκούτσης (Μεταφορών), Ηλ.Τσιριμώκος (Εθνικής Οικονομίας), Γ.Ζέγβος (Γεωργίας), Μ.Πορφυρογένης (Εργασίας), Α.Αγγελόπουλος (υφυπουργός Οικονομικών)

ΟΙ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ

Ο κύριος στόχος των Βρετανών να εμποδίσουν το ΕΑΜ και τους κομμουνιστές να καταλάβουν την εξουσία όταν θα αποχωρούν οι Γερμανοί και ταυτόχρονα να εγκαταστήσουν την κυβέρνηση εξορίας στην Αθήνα διευκολύνεται σε μεγάλο βαθμό με την είσοδο του ΕΑΜ στην κυβέρνηση. Στις αρχές Μαΐου 1944 η βρετανική πολιτική για την Ελλάδα αποτυπώνεται με σαφήνεια σε υπόμνημα για την ενημέρωση της βρετανικής στρατιωτικής ηγεσίας. Τα μακροπρόθεσμα πολιτικά και στρατηγικά συμφέροντα μας απαιτούν, τόνιζε το έγγραφο, να παραμείνει η Ελλάδα στη βρετανική σφαίρα επιρροής και να εμποδιστεί η ρωσική κυριαρχία στη χώρα αυτή, η οποία θα ζημιώσει σοβαρά τη στρατηγική μας θέση στην ανατολική Μεσόγειο. Για να